

ІСТОРИЧНІ НАУКИ

УДК 94 (4)

Пилипчук Я. В.
Інститут сходознавства
імені А. Ю. Кримського НАН України

ЗАБОРОНИ У КИПЧАКІВ

Стаття присвячена заборонам у кипчаків та опису відповідальності за їх порушення. Кипчаки використовували норми звичаєвого права, які існували в усному вигляді. Право здійснювати суд мали аристократи. Порушення, що стосувались відносин влади (зрада, порушення підпорядкованості) та інтимної сфери (гомосексуалізм та подружня зрада), карались смертною карою. Також смертю каралось порушення магічних заборон. Крадіжка худоби каралася порівняно легко (штрафом у дев'ятикратному розмірі). Існування звичаю баранта/баримта у кипчаків було зумовлено неможливістю у ненасильницький спосіб відновити порушене право.

Ключові слова: кипчаки, заборони, відповідальність, смертна кара, штраф, баримта.

Одним із найбільш цікавих аспектів історії кипчаків є питання забороненого у їхньому суспільстві та відповідальність за порушення заборон. Цей аспект практично не досліджений внаслідок браку свідчень писемних джерел. Б. Кумеків у одній зі своїх праць побіжно згадував про право та покарання у кипчаків. Фрагменти його роботи стосувалися правових аспектів звичаїв кипчаків [8]. Турецький дослідник Садрі Маскуді дослідив тюркське право загалом. Звичайно, його доробок має більше значення для історії мусульманських тюркських країн та держав уйгурів, проте дослідник також торкався питання заборон у кочових тюрків [15]. Питанню магічних заборон присвячені окремі фрагменти робіт О. Юрченко. Магічні заборони були пов'язані з тюркською язичницькою релігією, повсякденними упередженнями та забобонами [22; 23]. Однак досі усі заборони не були розглянуті у комплексі. У нашому дослідженні ми спробуємо проаналізувати усі табу, що існували у кипчаків. Важливо з'ясувати роль впливу релігії на свідомість кочівників, а також відзначити роль баранти/баримти у юридичній практиці кочівників євразійських степів. Для реконструкції заборон у кипчаків необхідно залучити свідчення про заборонене в інших кочівників. При виконанні дослідження

необхідно використовувати компаративний метод (тобто порівняння з використанням певних соціальних практик у більш ранніх та пізніх кочівників Євразійського степу).

Кипчаки, як і інші тюрки, мали уявлення про певні моральні та соціальні норми. У них панували норми звичаєвого права. У горців Північного Кавказу він називався адат, а у тюрків-торе. У монголів правові та соціальні норми були кодифіковані у “Джасак” Чингіз-хана. У кипчаків вони існували в усній формі і були звичаєвим правом. Бейбарс розповідав, що тюркська Яса вище монгольської. Таким чином, він вважав тюркське тору вищим за монгольський Джасак. Важливо зауважити, що у тюрків була приказка про те, що держава може і загинути, а ось тору залишається. Навіть за умов відсутності імперської чи квазіімперської конфедерації звичаєве право продовжувало існувати. Б. Кумеков притримується думки про наявність у кипчаків соціальних та правових норм на зразок монгольських. Це не видається чимось неймовірним, тим більше що норми монгольського писаного права брали свої витoki зі звичаєвого права монгольських кочівників [8, с. 477].

Спробою сформувати якомога негативніший образ кипчаків деяких хроністів було приписування їм сексуальної розбещеності. Треба відзначити, що уявлення про секс у християн, мусульман та язичників особливо відрізнялося. У листі фландрському графу Роберту, який зберігся у хроніці Гіберта, візантійський імператор Олексій Комнін писав, що печеніги та турки під час своїх вторгнень перетворювали церкви у стайні, гвалтували жінок та навіть чоловіків. Проте у Рогерія при описі міграції кипчаків до Угорщини у 1239 р. ніде не описувались подібні випадки. Рогерій писав тільки, що кипчаки викрадали угорських жінок. Проте угорці також викрадали кипчацьких жінок [2; 10, с. 19].

Башкіри виготовляли фаллос з дерева та носили його як амулет на тулубі, вони виправдано вважали, що походили від пеніса (тобто народжувались від сексу чоловіка та жінки). Ібн Фадлан повідомляв і про содомію у кочівників. Проте, цей випадок швидше свідчить про табу на такі стосунки. Вказувалось, що хорезмієць схилив сина турка до гомосексуалізму і що батько застав їх при цьому. Ібн Фадлан вказував, що гомосексуалізм у тюрків жорстоко карають. У цьому відношенні язичники мало відрізнялися від представників інших релігій. Зазвичай гомосексуалістів страчували. Але цей випадок був одним із винятків. Батько не видав свого сина на суд, і власне тому хорезмієцю вдалось вціліти, заплативши викуп за себе [20].

Житло кочівника поділялось на праву (жіночу) та ліву (чоловічу) сторони. Потрібно зауважити, що у тюрків також будівля поділялась на чоловічу та жіночу частини. Чоловіча називалась “ак ей”, і на її просторі

знаходився господар дому та чоловіки – члени родини. У тюркських кочівників (ногайців, башкирів, казахів) юрта поділялась на дві частини. Чоловік міг повісити колчан тільки на своєму боці і входити тільки зі своєї сторони, котра позначалась вим'ям кобили, у той час як вхід з жіночої сторони позначався вим'ям корови. Жіноча частина називалась “кара ей” і там знаходились господиня. Обов'язки жінки та чоловіка чітко поділялись. Окрім законної дружини, кипчацький чоловік міг займатися сексом і з наложницею-рабинею. Серед кочівників звичайною була полігамія, і чоловік міг мати стільки жінок, скільки міг забезпечити. Гомосексуалізм вважався протиприродним, засуджувався та карався. Гомосексуалісти якщо й були, то страчувались [3, с. 78-79].

Джіованні де Плано Карпіні відзначав якраз цнотливість жінок у суспільстві кочівників. Той, хто чинив перелюб, карався. Карали і чоловіка, і жінку. Подібні звичаї були у волзьких булгар, котрі, за даними Ібн Фадлана, також карали за перелюб. Подібна правова норма існувала у давніх тюрків. Гардізі відзначав, що карлуцькі жінки відзначалися цнотливістю. Отже, Садрі Максуді вважав, що кара за подружню зраду траплялась серед тюрків украй рідко, оскільки тюрки притримувались встановленої моралі. Очевидно, Ібн Фадлан писав про виняткові поодинокі випадки [20; 15, с. 274-275].

Окрім заборон, що стосувалися інтимної сфери, у кочівників були поширені заборони, пов'язані з побоюванням помсти з боку Вищих сил. Так, однією з заборон було наступати на поріг юрти. Під порогом юрти, за переконаннями кочівників, жив добрий дух, який оберігав родину. При цьому іноземців попереджували про неприпустимість цієї дії. Якщо людина наступала на поріг юрти навмисне, то її страчували. Кочівники вірили, що цією дією вони можуть накликати на власника юрти гнів Небес і що у юрту влучить блискавка. Якщо ж людина це робила ненавмисне, наприклад у нетверезому стані, вона не каралася. Заборонено було ходити до вітру у юрті. Заборонялося проливати сечу на вогонь та у воду. Це суперечило елементарним правилам гігієни та вірі кочівників у священні властивості вогню. Вогонь за віруваннями алтайських народів очищав людину від поганого. Проливати сечу на воду значило також викликати на себе гнів божества Идук-Йєр Суб (Священної Землі-Води). Але особливо кочівники побоювались помсти Тенгрі. Це побоювання зафіксовано у хроніці Мовсеса Каганкватці [23, с. 126, 130-132, 138-139; 3, с. 80].

Ч. Валіханов вказував, що перша весняна блискавка у киргизів шанувалася, оскільки вона дарувала людям та тваринам очищення. У китайській хроніці “Вей-шу” вказано, що гаоцзюй (тюркські племена теле) шанували грім. Блискавка за віруваннями алтайських народів була

небесним вогнем. Однак Ібн Фадлан зафіксував у волзьких булгар звичай після влучення блискавки у юрту, не торкатися померлого та його речей. Місце, куди влучила блискавка, вважалось нечистим. Його мусили об'їжджати деякий час на конях, щоб виконати ритуал очищення. Подібні звичаї зафіксували у монголів Плано Карпіні та Ц. Де Брідія [22, с. 312-314, 317-318].

Заборонялося купатися у водоймах влітку. Монголи вважали, що людина може здійснювати магичні дії над водою і накличе біду на них. Цікаво, що мамлюцький посол під час місії у Середнє Поволжя отримав пораду від місцевих мешканців не прасувати одяг при людях. Посли могли прасувати одяг подалі від очей і використовувати для цього сніг. Цікаве спостереження зробив Ібн Фадлан. Під час перебування у землях огузів арабським послам заборонялося робити ритуальне підмивання, тому що огузи могли сприйняти ці дії як шкідливу магію. Араби робили свої справи вночі, коли ніхто нічого не бачив. Кочівникам заборонялось навіть мити руки перед їжею. За вказівками джерел щодо монголів, чжурчженів та огузів прості кочівники не змінювали одяг, поки він на них не розпадався. Заборонялось проливати молоко всередині юрти. Якщо людина проливала молоко, за віруванням кочівників вона могла накликати гнів Небес у формі блискавки. Заборонялося сідати на кнут. Кнут за тюркськими та монгольськими віруваннями мав магичну силу. Кнутом можна було бити по вітру, сподіваючись, що він вщухне. Він мав відганяти злих духів та воскрешати померлих. Ками використовували кнут під час камлання та при лікуванні хворих. Також заборонялось ломати кістки, оскільки їх також пов'язували з уявленнями про життєву силу [19, с. 193; 23, с. 121-123, 126-128, 135-138; 20; 22, с. 310-313].

Також, напевне, не залишалось без покарання викрадення жінок. На жаль, нам невідомі приклади, що стосуються кипчаків. Проте є цікавий момент у монголів до того, як вони набули писане законодавство. У "Таємній Історії монголів" вказувалось, що меркити напали на кочів'я Темуджина та викрали у нього дружину – Борте-Фуджін. На це майбутній вождь усіх монголів через деякий час відповів походом у союзі з кереїтським Ван-ханом та своїм андою Чжамухою. Викрадення жінки могло призвести до міжродової та міжплемінної ворожнечі [16, с. 29-40].

Помсту могло викликати викрадення худоби. Худобу кочівники позначали тамгою, тобто було видно, де чия власність. Якщо злодія ловили з награбованим, то він мав відшкодувати пограбованому шкоду десятьма головами своєї худоби. Якщо крадій не мав худоби, то мусив віддати у рабство свою дитину. Якщо ж він був без дітей, то мусив сам стати рабом. Звичай викрадення худоби був типовим для кочівників, хоча й заборонений. Якщо доводили, що був здійснений злочин, то винна

сторона мала заплатити за це у десятикратному розмірі (так званий штраф-кун). Якщо винні ухилялися від сплати куна, то рада біїв могла дозволити постраждалій стороні угнати худобу у тих, хто їх пограбував (у казахів цей звичай називався “barimta” (чагатайське слово *baranta* – розбійницький набіг)). Можливо, аналогом суду біїв у казахів був суд беків у кипчаків. Аристократія була носієм влади і мала права приймати правові рішення. Для вирішення спірних питань збиралась рада аристократів [8, с. 477; 19, с. 134-137; 21, с. 134-137; 5, с. 118-122].

Окрім того, баримта дозволяла повернути майно та жінок. Злочини проти особистості також каралися штрафами. Це практично нічим не відрізнялося від германських законів Раннього Середньовіччя. Якщо передивитись текст тої ж “Таємної Історії монголів”, то меркити вважали, що вони мають право викрасти Борте-Фуджін, оскільки батько Темуджина Єсугей-багатур викрав у мерків Оелун, яка стала мамою Темуджина та дружиною Єсугея. При цьому варто зазначити, що викрадення були різними. Якщо чоловік викрадав свою наречену, то він міг відбутися штрафом. Якщо ж чоловік викрадав чужу або вже засватану чужу наречену, то це було образою для усього роду, чию наречену викрали. Роду того, хто викрав жінку, загрожувала баримта. Хоча при бажанні справу можна владнати калимом (певним майном). Цікаво, що викрадення жінок не вважалося чимось екстраординарним у казахів. Таким самим могло бути ставлення у кипчаків. Що характерно, кипчаки в Угорщині могли викрадати жінок угорців у відповідь на викрадення угорцями кипчацьких жінок. Кипчаки могли викрадати угорських жінок і без приводу. Про те, що скіфи, тобто кипчаки, платили викуп за жінку, писав Михайло Хоніат. У звичаєвому праві кавказьких горців було також поняття “баранта”. Очевидно воно було запозичене від тюрків. У горців воно називалося “ішкіль”. Кредитор міг силою відібрати майно боржника, якщо той не платив. Подібні правові норми існували навіть у індоєвропейських народів, наприклад у ірландців. Таким чином, звичай баранти – це легалізоване насильницьке відновлення порушеного права. Баранта була звичним явищем у мусульманських тюркських народів Центральної Азії. Ця традиція була ще домусульманською. Ф. Назаров називав барантою розбійницький набіг уночі для викрадання худоби. Баримта розглядалася як злочин осілими сусідами кочівників [16, с. 29-31; 21, с. 134-137; 5, с. 118-122; 6; 18; 17, с. 96-97; 9, с. 3-20; 10, с. 19; 11; 1, с. 78-79; 25, р. 32-34; 26].

У кипчаків існував звичай кривної помсти. Так ан-Нувайрі та Ібн Халдун згадували, що між племенами токсоба була давня ворожнеча. Вказано, що син Котян Мангуш полював. Проте схоже, він вийшов за межі володіння свого племені і був вбитий Аккубулем з токсоба. Це, своєю

чергою, викликало війну і токсобові довелось просити про допомогу у монголів. Загалом у кипчацькому суспільстві за вбивство карали стратою [14, с. 541]. За свідченнями Михайла Хоніата, ніхто не міг заподіяти зло людині, яку помилував вождь. Людині як “охоронна грамота” вручалась стріла. Стріла мала значення у тюрків подібно монгольській пайцзі. Стріла була символом влади. Так, каган західних тюркютів дав кожному з десяти правителів племен дулу та нушибі по стрілі, що значило делегування певних повноважень. Десятистрільними тюрками також називали тюргешів. У кипчацькому соціумі зачіпати людину з стрілою хана було небезпечно, оскільки це значило, що людина не дотримується субординації. Візантійський православний клірик вважав, що кипчаки більш ретельно використовують настанови Євангелії, ніж християни. Виконання норм звичаєвого права було викликано побоюванням перед силою, яка може здійснити покарання. Невиконання волі хана могло розцінюватись як заколот чи зрада. За це була передбачена смертна кара. Влада кага чи хана вважалася такою, що дарована небом. Порушник таким чином йшов проти волі Тенгри. Відносини субординації у суспільстві пов'язувались також із небесним порядком. Викрадення наречених, худоби, напад на сусідів та кривна помста за вбитих членів племені чи роду були звичним явищем і не вважались чимось екстраординарним. Ображені часто мстилися своїм кривдникам, і війні не було кінця. Кипчацькі племена перебували у стані війни проти всіх. Тільки імперська влада на зразок ханів Улусу Джучі могла забезпечити відносний порядок у Дашт-і Кипчак [11; 18; 4, с. 238; 8, с. 477].

Інші джерела вказують, що кочівники були схильні порушувати свої обіцянки. Анна Комніна повідомляла, що ромеї брали заручників для того, щоб забезпечити виконання взятих на них умов перед битвою при Левуніоні. Феофілакт Болгарський повідомляв, що більш ранні кочівники – печеніги були схильні порушувати домовленості. Проте не тільки вони були жертвами порушення договорів. Так одного разу, вони домовились з кипчаками про спільний виступ проти ромеїв. Звісно, кипчаки погодилися брати участь за певні матеріальні вигоди. Проте кипчаки вчасно не прибули на поле бою, і печенігам довелось воювати самим. Коли печеніги перемогли ромеїв, кипчаки прибули на поле битви і стали вимагати своєї частки здобичі. Печеніги їм відмовили, мотивуючи це тим, що вони участі у битві не брали. Тоді почалась війна, яка закінчилась поразкою печенігів. Правовими нормами кочівники нехтували, відчуваючи, що на їх боці сила. Тому серед тюркських кочівників продовжувались тривалі війни, бо взаємним образам між окремими племенами не було видно кінця [18; 7].

Утримати кочівників від порушення клятв могли внаслідок магічних обрядів, у яких важливу роль відігравали жертвні тварини (як правило, це були собаки чи коні). Угоди, як правило, укладались в усній формі. Угода скріплювалась клятвою. Кочівники наголошували, що нехай вони будуть вбиті, як тварини, якщо порушать клятву. Про такі клятви у кипчаків повідомляли Жан де Жуанвиль та Рабі Петах'я. Існування подібних присяг зафіксовані у якутів з енісейськими киргизами під час російської колонізації [18; 7; 24, р. 96; 13; 15, с. 281-282].

Таким чином, було отримано такі висновки: 1) юридичні норми існували у кочових суспільствах у формах звичаєвого права. У кипчаків, як і у печенігів, волзьких булгар-язичників та огузів не було писаного законодавства. Домовленості та заборони існували в усній формі. Заборони у кипчаків були різними і покарання за порушення соціальних норм було різним. Смертною карою карались порушення субординації та зрада. Забороненими були гомосексуалізм та подружня зрада. Смертю карались порушення магічних заборон, які могли, на думку кочівників, викликати гнів небес у вигляді блискавки, котра влучає у юрту. Це сприймалося як покарання за порушення встановлених норм з боку Тенгрі; 2) злочини, що стосувались майна та викрадення нареченої, зазвичай каралися штрафом. Якщо штраф не виплачувався, постраждалий був у праві відновити порушене право силою (цей звичай називався баранта/баримта). Таке розв'язання проблеми було характерне не тільки для одних тюрків. Відновлення силою порушеного права було загальнолюдською практикою. Проте сторони могли домовитись і без кровопролиття, у формі виплати якоїсь частки майна. Право карати та виносити юридичні рішення мала аристократія. Водночас баранта/баримта було причиною чисельних сутичок між кочівниками. Маючи на своїй стороні силу, кочівники часто могли ігнорувати заборони. Утримати їх від цього могла влада сильного вождя або страх покарання зі сторони. Дослідження у сфері забороненого у кипчаків є надзвичайно перспективними, оскільки ця проблема ще є недостатньо вивченою і дасть можливість заповнити існуючу лакуну у соціальній історії євразійських кочівників. Вивчення юридичної сторони цієї проблеми дасть змогу зрозуміти світогляд та світосприйняття кипчаків.

Використана література:

1. *Бобровников В. О.* Обычай, шариат, рекет в письмах о ишките из Дагестана XVII–XIX вв. / О. В. Бобровников // *История и современность.* – № 1 (11). – М. : Учитель, 2010. – С. 78-98.
2. *Василевский В. Г.* Византия и печенеги (1048–1094) / В. Г. Василевский // *Труды В. Г. Василевского.* – Т. 1. – СПб., 1908. *Annales* [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://annales.info/byzant/vasiljevsk/1_02.htm#_Тoc199962013 – Назва з екрану.
3. *Вайнштейн В. И.* Мир кочевников Центра Азии / В. И. Ванштейн. – М. : Наука, 1991. – 296 с.

4. Гумилев Л. Н. Древние тюрки / Л. Н. Гумилев. – СПб. : СЗКЭО, Издательский дом “Кристалл”, 2002. – 576 с.
5. Ибрагимов Ж. И. Суд биев – как институт защиты прав человека / Ж. И. Ибрагимов // Права человека как высшее достояние человечества : сборник материалов международной научно-практической конференции. Астана, 2 декабря 2011 г. – М. : РУДН, 2012. – С. 118-122.
6. Исмаилов М. А. Эволюция системы налогообложения пошлин и податей Дагестана. От Кавказской Албании до Дагестанской области / М. А. Исмаилов // Історія торгівлі, податків та мита : збірник наукових праць. – № 1. – Дніпропетровськ : Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара, 2010. – С. 139-150.
7. Анна Комнина. Алексиада / пер., вступит. статья, комм. Я. Н. Любарского. – М. : Наука, 1965. – 688 с. Alanica. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.alanica.ru/library/Komn/text.htm> – Назва з екрану.
8. Кумеков Б. Е. Кыпчаки: хозяйство, общественный строй, племенной состав / Б. Е. Кумеков // История татар. – Т. 2: Волжская Булгария и Великая Степь – Казань : Институт истории им. Ш. Марджани, 2006. – С. 472-481.
9. Ларина Е. И., Наумова О. Б. Кража – это вечный наш обычай. Умыкание невесты у российских казахов / Е. И. Ларина, О. Б. Наумова // Этнографическое Обозрение. – № 5. – М. : Наука, 2010. – С. 3-20.
10. Магистр Рогерий. Горестная песнь о разорении венгерского королевства татарами. – СПб. : Дмитрий Буланин, 2012. – 304 с.
11. Назаров Ф. Записки о некоторых народах и землях средней части Азии / Ф. Назаров. – М. : Наука, 1968. – 66 с. Lib.ru [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://az.lib.ru/n/nazarow_f_m/text_1821_zapiski.shtml – Назва з екрану.
12. Никишенков А. Традиционный этикет тюркоязычных народов Европейской России. Татарский мир [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.tatworld.ru/article.shtml?article=636&section=0&heading=0> – Назва з екрану.
13. Кругосветное путешествие Петахьи Регенсбургского // Три еврейских путешественника / пер. и прим. П. В. Марголина – М. : Мосты культуры ; Jerusalem: Gesharim, 2004. “Восточная литература”. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.vostlit.info/Texts/rus15/Petach_Regensburg/text.phtml?id=1083 – Назва з екрану
14. Тизенгаузен В. Г. Сборник материалов, относящихся к истории Золотой Орды / В. Г. Тизенгаузен. – СПб. : Издано на иждивении С. Г. Строганова, 1884. – Т. I: Извлечения из сочинений арабских. – XVI, 563, [1] с.
15. Садрі Максуди Арсал. Тюркская история и право / Арсал Садрі Максуди. – Казань : Фэн, 2002. – 412 с.
16. Сокровенное сказание монголов. – М. : Товарищество научных изданий КМК, 2002. – 156 с.
17. Стасевич И. В. Брак и семья у казахов в конце XIX – начале XXI вв. Время и традиция / И. В. Стасевич // Центральная Азия: Традиция в условиях перемен. – № 2. – СПб. : МАЭ РАН, 2009. – С. 93-111.
18. Хониат Михаил 2009 – Византийцы и их соседи в проповедях Михаила Хониата // Причерноморье в средние века. – Вып. VII. – М. : Изд-во московского ун-та, 2009. Из XIII огласительной беседы Михаила Хониата. Восточная литература. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.vostlit.info/Texts/rus3/Honiat_2/text.phtml?id=7931 – Назва з екрану.
19. Хуббутдинова Н. А. Художественное отражение обычая барымта в повести Абдюш П. М. Кудряшова (к проблеме русско-башкирских фольклорных связей) // Вестник Челябинского государственного университета. – Вып. 13 (151). Филология. Искусствоведения. Челябинск: Изд-во Челябинского университета, 2009. – С. 134-137.
20. Путешествие Ибн-Фадлана на Волгу / [Перевод и комментарии А. П. Ковалевского.]; под редакцией И. Ю. Крачковского. – М.-Л. : Изд. Академии наук СССР, 1939. – 228 с. “Библиотека электронных ресурсов Исторического факультета”. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.hist.msu.ru/ER/Etext/fadlan.htm> – Назва з екрану.
21. Федотова Т. Суд биев как демократический институт отправления правосудия в казахском традиционном обществе // Вестник Челябинского государственного университета. – Вып. 3(76). – Челябинск : Изд-во Челябинского университета, 2006. – С. 134-137.
22. Юрченко А. Г. Империя и космос: Реальная и фантастическая история походов Чингис-хана по материалам францисканской миссии 1245 года. – СПб. : Евразия, 2002. – 432 с.

23. Юрченко А. Г. Между Ясой и Кораном. Начало конфликта. Книга-конспект. – СПб. : Евразия, 2012. – 368 с.
24. Golden P. B. Wolves, Dogs and Qipchaq religion // Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungaricarum. – Vol. 50 (1-3). – Budapest: Akademia Kiado, 1997. – P. 87-97.
25. Martin V. Barymta: Nomadic Custom, Imperial Crime // The Russian Orient: Imperial Borderlands and Peoples. – Washington D. C.: University of California, University of New Orleans, 1995. – P. 32-34.
26. Martin V. Law and Custom in the Steppe: The Kazakhs of the Middle Horde and Russian Colonialism in the Nineteenth Century. – Richmond: Taylor and Francis, 2001. – 244 p.

Пилипчук Я. В. Запреты у кыпчаков.

Данная статья посвящена запретам у кыпчаков и описанию ответственности за их нарушение. Кыпчаки использовали нормы тюркского обычного права, которые существовали в усном виде. Право осуществлять суд имела аристократия. Нарушения, которые относились к отношениям власти (измена, нарушение субординации) или интимной сфере (гомосексуализм и супружеская измена), карались смертной казнью. Также смертью каралось нарушение магических запретов. Кража скота каралась сравнительно легко (штрафом в девятикратном размере). Существование обычая баранта/барымта у кыпчаков было обусловлено невозможностью в не-силовой способ восстановить нарушенное право.

Ключевые слова: кыпчаки, запреты, ответственность, смертная казнь, штраф, барымта.

PUYPCHUK YA. V. Prohibitions of Qipchaqs.

This article devoted to prohibitions Qipchaqs and description of responsibility for their violation. Qipchaqs used Turkic norms of customary law, that existed in the un-writing form. Aristocracy had the right to exercise judgment. Violations, that concerned the relations of power (treason, insubordination) or intimate sphere (homosexuality and adultery), punishable by death. Violation of magical prohibitions also punishable by death. Cattle theft was punished relatively easy (fine nine-fold). The existence of custom baranta/barymta was not due to the inability to force a way to restore the violated rights.

Keywords: Qipchaqs, prohibitions, responsibility, death penalty, fine, baranta/barymta.

УДК 902.67:572.9(282.247.34)“19/20”

Черкасов О. В.
КФ ФДБОУ ВПО “Державний морський університет
імені адмірала Ф. Ф. Ушакова”

ПАЛЕОЕТНОЛОГІЧНИЙ НАПРЯМ У ПЕРВІСНІЙ АРХЕОЛОГІЇ КРИМУ
(кінець ХІХ – перша третина ХХ ст.)

У статті розглядаються теоретичні засади становлення вітчизняної палеоетнології, характеризується роль учених-палеоетнологів у вивченні первісної історії Криму. Акцентовується увага на актуальності використання окремих положень палеоетнології у сучасній археологічній науці.